

Seksualno uznemiravanje žena u javnom prostoru

Požgaj, Kristina

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:163305>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-31**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FILOZOFSKI FAKULTET

ODSJEK ZA ETNOLOGIJU I KULTURNU ANTROPOLOGIJU

DIPLOMSKI RAD

Seksualno uznemiravanje žena u javnom prostoru

Mentorica: dr. sc. Ivona Grgurinović

Studentica: Kristina Požgaj

Zagreb, rujan 2023.

Izjavljujem pod punom moralnom odgovornošću da sam diplomski rad „Seksualno uznemiravanje žena u javnom prostoru“ izradila potpuno samostalno uz stručno vodstvo mentorice Ivone Grgurinović. Svi podaci navedeni u radu su istiniti i prikupljeni u skladu s etičkim standardom struke. Rad je pisan u duhu dobre akademske prakse koja izričito podržava nepovredivost autorskog prava te ispravno citiranje i referenciranje radova drugih autora.

Vlastoručni potpis studentice

SADRŽAJ

1. UVOD.....	4
2. METODOLOGIJA RADA.....	6
3. SEKSUALNO UZNEMIRAVANJE I RODNO UVJETOVANO NASILJE – DEFINICIJE I OBLICI.....	7
3.1 TEORIJSKE KATEGORIJE PONAŠANJA	8
3.2 RODNO I SIMBOLIČKO NASILJE	8
3.2.1 UKORIJENJENO NASILJE.....	10
4. ZAKONSKA REGULATIVA U REPUBLICI HRVATSKOJ.....	11
4.1 NEPRIJAVLJIVANJE SEKSUALNOG UZNEMIRAVANJA	12
5. VRSTE SEKSUALNOG UZNEMIRAVANJA	13
5.1 SEKSUALNE PRIMJEDBE, KOMENTARI I KOMPLIMENTI	15
5.2 NEŽELJENI FIZIČKI DODIRI.....	15
5.3 GOVOR TIJELA I POGLEDI	16
5.4 NEŽELJENO FOTOGRAFIRANJE.....	17
5.5 UHOĐENJE	17
6. SEKSUALNO UZNEMIRAVANJE ŽENA U JAVNOM PROSTORU.....	18
6.1 SEKSUALNO UZNEMIRAVANJE NA ULICI.....	18
6.2 SEKSUALNO UZNEMIRAVANJE U JAVNOM PRIJEVOZU.....	18
6.3 SEKSUALNO UZNEMIRAVANJE NA TRGOVIMA I U PARKOVIMA	19
6.4. SEKSUALNO UZNEMIRAVANJE U KLUBU	19
7. PROFIL UZNEMIRAVATELJA I UZROCI NEPRIMJERENOG PONAŠANJA.....	21
7.1 JESU LI NEKE ŽENE POD VEĆIM RIZIKOM SEKSUALNOG UZNEMIRAVANJA?	23
8. POSLJEDICE SEKSUALNOG UZNEMIRAVANJA.....	25
8.1. NEPOSREDNO NAKON UZNEMIRAVANJA	25
8.2 DUGOROČNE POSLJEDICE	25
9. STIGMA.....	29
10. ZAKLJUČAK	30
LITERATURA	31
SAŽETAK	34
SUMMARY	35

1. UVOD

Unatoč prividno progresivnoj prirodi današnjeg društva, u kojem su napredak u ljudskim pravima i tehnologija pomogli u stvaranju privida jednakosti, seksualno uznemiravanje u javnom prostoru još uvijek muči žene u njihovim svakodnevnim životima. Činjenica je da se žene diljem svijeta još uvijek susreću s neželjenim udvaranjima, vulgarnim primjedbama i nasilnim napadima kada se samo kreću kroz javna okruženja, unatoč mukotrpnim naporima da se takvo ponašanje iskorijeni. Ovaj rad bavi se seksualnim uznemiravanjem žena od strane muškaraca u javnim prostorima, poput ulica, trgova, parkova i sredstvima javnog prijevoza te ima cilj podići svijest o sveprisutnom problemu seksualnog uznemiravanja koje pogađa žene.

Javni prostor se definira kao prostor koji nije pod kontrolom privatnih osoba ili organizacija te je otvoren za javnost. U kategoriju javnih prostora spadaju parkovi, ulice, trgovi te sredstva javnog prijevoza. Ovaj se rad bavi javnim prostorom koji generira javno korištenje i aktivno ili pasivno društveno ponašanje (Mehta, 2014:54-56).

Prije nego se počne govoriti o seksualnom, odnosno spolnom uznemiravanju, važno ga je razlikovati od seksualnog nasilja. Mamula i Bonacci Skenderović prema Svjetskoj zdravstvenoj organizaciji seksualno nasilje definiraju kao „bilo koji seksualni čin, pokušaj ostvarivanja seksualnog čina, neželjeni seksualni komentar ili prijedlog koji je usmjeren protiv osobe i njezine seksualnosti, a koji može počinuti druga osoba bez obzira na odnos za žrtvom ili situaciju u kojoj se nalaze. Karakterizira ga upotreba sile, prijetnje ili ucjene za ugrožavanje dobrobiti i/ili života same žrtve ili njoj bliskih osoba)“ (Mamula i Bonacci Skenderović 2006:41). Republika Hrvatska u Kaznenom zakonu i Zakonu o ravnopravnosti spolova seksualno uznemiravanje definira kao svako neželjeno verbalno, neverbalno ili fizičko spolno ponašanje kojemu je cilj povreda osobnog dostojanstva te stvara neugodno, neprijateljsko, uvredljivo ili ponižavajuće okruženje. Dakle, razlika je u tome što je seksualno nasilje teži oblik te može ugroziti dobrobit ili čak život, dok seksualno uznemiravanje cilja na osobno dostojanstvo i neugodnost.

Ovaj rad temelji se na odgovarajućoj stručnoj literaturi koja je pomogla pri stvaranju podloge rada i teorijskog okvira. Na temelju nje definirano je seksualno uznemiravanje i relevantni pojmovi te je pružila statističke podatke.

Osim toga, rad se temelji na podacima iz provedenog istraživanja koji su doprinijeli boljem i dubljem razumijevanju osjećaja žena kada se radi o neprimjerenim ponašanjima u javnom prostoru, saznalo se koja ponašanja žene smatraju seksualnim uznemiravanjem te na kojim mjestima im se uznemiravanje najčešće događalo.

2. METODOLOGIJA RADA

Motivacija za pisanje rada na ovu temu dolazi od gotovo svakodnevnog slušanja priča bliskih, poznatih, ali i nepoznatih žena o neželjenim ponašanjima, radnjama i komentarima koje im se događaju od strane muškaraca. U kontekstu proučavanja seksualnog uznemiravanja žena u javnim prostorima, bitno je priznati jedinstvenu perspektivu koju ja kao žena donosim u ovo istraživanje. Moja motivacija za istraživanje seksualnog uznemiravanja u javnim prostorima proizlazi iz duboko ukorijenjenog uvjerenja u ravnopravnost spolova i temeljno pravo svakog pojedinca, bez obzira na spol, da živi bez uznemiravanja i straha. To što sam žena pruža mi jedinstvenu perspektivu i empatiju za iskustva žena koje su pretrpjele takve incidente, i to me tjera da dam glas njihovim pričama. Uključivanje moje osobne perspektive kao žene u ovo istraživanje omogućuje mi ne samo suosjećanje s problemom na osobnoj razini, već i usmjeravanje te empatije u znanstveni poduhvat koji može pridonijeti širem razumijevanju seksualnog uznemiravanja i, u konačnici, raditi na sigurniji i pravedniji javni prostor za sve.

Provedeno je 8 polu-strukturiranih intervjua tijekom srpnja 2023. godine. Kazivačice su sve bile ženske osobe u rasponu od 21 do 30 godina. Kazivačice su bile upućene u koje se svrhe istraživanje provodi, istraživanju pristupile dobrovoljno, čak i sretno kada su saznale da mogu podijeliti svoja iskustva. Radi njihove anonimnosti, kazivačice će u radu biti označene svojim inicijalima; K.Š., E.B., L.A., D.B., I.J., P.D., T.P. te L.Š. Šest od osam intervjua provedeno je uživo, a dva, zbog nemogućnosti sastanka uživo, provedena su preko Whatsapp glasovnih poruka. Postavljena pitanja stavljala su fokus na iskustva kazivačica te njihova mišljenja i percepciju. Istraživanje je vođeno pitanjima poput; što je za tebe seksualno uznemiravanje, imaš li iskustva sa seksualnim uznemiravanjem od strane muškaraca, što misliš zašto se ono događa, koliko je ono učestalo te na kojim mjestima si ga najčešće doživjela. Intervjui su prosječno trajali pola sata te su transkribirani kako bi kasnije poslužili u pisanju rada.

3. SEKSUALNO UZNEMIRAVANJE I RODNO UVJETOVANO NASILJE – DEFINICIJE I OBLICI

Kao što je već rečeno, seksualno nasilje je širi i teži oblik koji može utjecati na dobrobit osobe, dok seksualno uznemiravanje stvara neugodu i pogađa osobno dostojanstvo. No, seksualno nasilje i uznemiravanje spadaju pod širu kategoriju, a to je rodno uvjetovano nasilje. Mamula (2004:5) prema Ujedinjenim narodima rodno uvjetovano nasilje definira kao:

„bilo koji čin koji dovodi do, ili je vjerojatno da će rezultirati fizičkim, seksualnim ili psihološkim povređivanjima ili patnjama žena, uključujući prijetnje takvim članovima, prisilu ili oduzimanje slobode, neovisno događa li se u privatnom ili javnom životu. Ovo uključuje fizičko, seksualno ili psihološko nasilje kao što je obiteljsko fizičko nasilje protiv žena, spaljivanje i sakaćenje kiselinom, seksualno zlostavljanje, uključujući silovanje i incest od strane članova obitelji, genitalno sakaćenje žena, ubijanje ženske novorođenčadi te emocionalno zlostavljanje kao što je prinuda i upotreba nasilničkih i uvredljivih izraza. Rodno uvjetovano nasilje ne događa se samo u obitelji i zajednici općenito, nego je ponekad dozvoljeno ili poticano od države kroz različite politike i činove. Pojednostavljeno rečeno, rodno uvjetovano nasilje označava pojavu gdje su muškarci u većini slučajeva nasilja počinitelji, bez obzira radi li se o muško-muškom ili muško-ženskom nasilju, a žene su u većini slučajeva žrtve.“

Kazivačice, iako nisu znale točne službene definicije, znale su razlikovati seksualno nasilje od seksualnog uznemiravanja:

„Pa uznemiravanje bi bilo možda neka više provokacija, znači ono da te i djelima i riječima baš provocira na seksualnost, a nasilje bi već bilo kad bi baš fizički krenuo na tebe“ (K.Š.).

„Seksualno nasilje je kad to ode još jednu razinu više, bilo kakav *sexual assault*, ono u smislu prisilni dodiri, baš ono dodiri, baš na fizičkoj razini, bilo gdje, između *sexual assaulta* na tijelu i silovanja. Mislim da je to razlika“ (E.B.).

Organizacija Stop Sexual Harassmen (Stop Street Harassment, 2018.) iznosi podatak da je 81% žena doživjelo nekakav oblik seksualnog uznemiravanja i/ili seksualnog nasilja u svom životu.

Na pitanje koliko mislite da je seksualno uznemiravanje često, kazivačice su se složile da je ono preučestalo.

„Preučestalo. Mislim ne bi ga ni trebalo bit', ali onak preučestalo je. ... Ono kad sam ja došla u neke godine i počela pričat s prijateljicama i curama i vidim koliko je učestalo i da je svaka žena prošla kroz neku vrstu uznemiravanja, tako da svako uznemiravanje, koja god razina je previše, al' baš, baš mislim da je ono pretjerano i da postaje sve gore i da su ti muškarci k'o neki psi odvratni“ (E.B.).

„Češće neg' što bi trebalo bit'. Odnosno, ne bi uopće trebalo bit'“ (L.A.).

3.1 TEORIJSKE KATEGORIJE PONAŠANJA

Frank J. Till godine 1980. podijelio je samoprijavljena iskustva američkih studentica u pet kategorija ponašanja: rodno (spolno) uznemiravanje, zavodljivo ponašanje, seksualno podmićivanje, seksualna prisila i seksualno nametanje ili napad. Njegov rad napisan je prije nego što je artikuliran bilo kakav pravni okvir za uznemiravanje. Budući da se činilo da predstavljaju široki kontinuum ozbiljnosti, predložio je da se o tim kategorijama razmišlja kao o razinama uznemiravanja, pri čemu svaka sljedeća predstavlja veći stupanj uznemiravanja. Kasnije, godine 1992., James Gruber predložio je sustav sastavljen od 11 specifičnih vrsta uznemiravanja, organiziranih u tri kategorije višeg reda: verbalni zahtjevi, verbalne primjedbe i neverbalni prikazi. Za razliku od ovih sustava koji su strukturirani na razini klasa ili kategorija ponašanja, Američki Odbor za zaštitu sustava zasluga stvorio je jednostavan popis od sedam uznemirujućih ponašanja koja su podijeljena u tri razine ozbiljnosti: manje teške (nepoželjne seksualne primjedbe, sugestivni pogledi i geste i namjerno dodirivanje), umjereno teške (pritisak na spojeve, pritisci na seksualne usluge, nepoželjna pisma i telefonski pozivi) i najteže (silovanje, pokušaj silovanja ili seksualnog napada) (Fitzgerald i sur., 2010:427).

3.2 RODNO I SIMBOLIČKO NASILJE

Društveni poredak održava se mekom moći, koja se pokazuje i provodi kroz društvene obrasce kao što su terapija temeljena na disciplini, rodbinske/prijateljske obveze i gostoprimstvo. Moć se kroz nasilje može pokazati na različite načine, s različitim dinamikama i razinama, posebice u društvenim kontekstima. Ta se dinamika koristi za održavanje društvenih struktura na fizičkoj i

društvenoj razini, kao i za održavanje moći među moćnicima. Moćni pojedinci nameću dominaciju stanovnicima svake pojedine kulture kako bi to održali bez podizanja svijesti. Na taj je način pravo nasilje još uvijek skriveno unutar sustava i toliko ga je proželo da se pretvorilo u prirodni element državnog poretka. Jedna vrsta takvog nasilja je simboličko nasilje (Apstein, 2020.).

Simboličko nasilje je neprimjetno, podmuklo i nevidljivo. Simboličko nasilje uključuje redovitu marginalizaciju i dominaciju pojedinaca i skupina u društvu bez ikakve svijesti o aktivnostima koje se odvijaju. U takvom slučaju, marginalizirani ljudi dominaciju nad sobom smatraju prirodnom, a nasilje simboličnim. Promatrajući različite društvene konstrukcije kao prirodne, dominirani subjekti sudjeluju u vlastitom pokoravanju. Jedna od najčešćih vrsta simboličkog nasilja je rodno nasilje (Apstein, 2020.).

Većina radova francuskog sociologa Pierrea Bourdieua temelji se na njegovim istraživanjima Kabilskog naroda u Alžiru, gdje se usredotočio na rodne nejednakosti, osobito na podložnost žena. Bourdieu tvrdi da narod Kabyle stavlja snažan naglasak na fizičku seksualnost. Kabilski narod izuzetno poštuje ženstvenost ženskog tijela i, obrnuto, muževnost muškog tijela. Kao rezultat toga, Kabyle također koristi spol za razlikovanje različitih vrsta rada, a potiče se da se spolovi drže odvojeni čak i u društvenim bračnim okruženjima. Žene su obučene da misle da su manje sposobne od muškaraca i da se trebaju ponašati pokorno kroz uobičajenu rutinu i rad te se ženski spolni organi smatraju odvratnima. Žene nastavljaju podučavati vlastitu djecu istim vrijednostima i uvjerenjima te se takvo nasilje kontinuirano održava u cijelom sustavu. Slučaj rodne dominacije pokazuje da se simboličko nasilje postiže kroz čin spoznaje i pogrešnog prepoznavanja koji leži izvan kontrole svijesti i volje. Iako je slučaj Kabilskih žena ekstremna, Bourdieu smatra da se u današnjim vremenima takvo nasilje reprezentira u viziji koju mnoge žene imaju o svojim tijelima koja nisu u skladu s estetskim standardima koje nameće moda. Žene su navikle na ugnjetavanje ili su bile toliko dugo podčinjene kroz svoju povijesnu pozadinu od svojih roditelja, baka i djedova, okoline da ne prepoznaju nasilje kojem su izložene i nisu svjesne što će se dogoditi ako bi odbile takve uloge. Stoga se to smatra simboličkim nasiljem, nešto čega mnogi nisu svjesni, kako muškarci tako i žene. Praktični činovi spoznaje i prepoznavanja granice između dominantnog i dominiranog koji su potaknuti magijom simboličke moći i kroz koje dominirani, često nesvjesno, ponekad i nevoljno, pridonose vlastitoj dominaciji prešutnim prihvaćanjem nametnutih

ograničenja, često poprimaju oblik tjelesnih emocija - stida, poniženja, plašljivosti, tjeskobe i krivnje. Te su emocije tim snažnije kada se odaju u vidljivim manifestacijama kao što su crvenilo, mucanje, nespretnost, drhtanje, ljutnja ili strah (Bourdieu, 2004:339-341). To su emocije i manifestacije koje će se kasnije spominjati kroz rad.

3.2.1 UKORIJENJENO NASILJE

Nastavno na Bourdieuvu tezu da dominirani subjekti sudjeluju u vlastitom pokoravanju, autorica Carol B. Gardner smatra da je rodno nasilje toliko duboko ukorijenjeno da ga niti najidealnije „dobro tradicionalno žensko“ ponašanje ne može spriječiti (Gardner, 1995:10). Javno uznemiravanje nije ni nova ni jednostavna pojava niti su varijante javnog uznemiravanja samo ograničene na našu kulturu, već su prisutne na slične načine u različitim periodima u različitim društvima (Gardner, 1995: 43). Društvo je razvilo određeni stav prema seksualnom nasilju i uznemiravanju. U kulturu je ukorijenjeno da su žene manje od muškaraca i da se na njih gleda kao na podređene. Mediji su normalizirali seksualno nasilje, sprječavajući djelovanje protiv njega. Žene često snose odgovornost i krivnju za svoj napad, a ne za napadača. Kultura uznemiravanja problem je ljudskih prava ukorijenjen u patrijarhalnim društvima, normalizaciji seksualnog nasilja u medijima i okrivljavanju žrtve (Cusmano, 2018:1). Također, autor Hooks tvrdi da pretjerana usredotočenost na ekstremne oblike fizičkog nasilja dovodi do prihvatanja svakodnevnog fizičkog i psihičkog zlostavljanja, kao što je povremeno udaranje ili šamaranje (Thapar-Björkert i sur., 2016:146).

4. ZAKONSKA REGULATIVA U REPUBLICI HRVATSKOJ

Do 2013., u Republici Hrvatskoj nije postojao zakon koji je kažnjavao seksualno uznemiravanje. Zakonom o ravnopravnosti spolova iz 2008. spolno uznemiravanje definirano je kao „svako neželjeno verbalno, neverbalno ili fizičko ponašanje spolne naravi, koje ima za cilj ili predstavlja povredu osobnog dostojanstva, a posebice ako stvara neugodno, neprijateljsko, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje“ (Zakon o ravnopravnosti spolova, 2008., čl. 8 (3)).

Nakon donošenja Kaznenog zakona 2013., definicija spolnog uznemiravanja ostala je ista, no spolno uznemiravanje je prepoznato kao kazneno djelo te je uvedena kazna zatvora do jedne godine (Kazneni zakon, 2013., čl. 156).

Od 2019., umjesto jedne, uvedene su do dvije godine zatvora te taj zakon trenutno važi i u 2023. godini (Zakon o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona, 2019, čl. 17).

Sve kazivačice su se složile kako zakonska regulativa nije dovoljna stroga kada je riječ o seksualnom uznemiravanju te da ukoliko bi se potencijalno uznemiravanje pokušalo spriječiti ili umanjiti, potrebne su veće kazne. Kazivačica K.Š. na pitanje o sprječavanju seksualnog uznemiravanja, osim strožih zakona, govori i o edukaciji i samoobrani žena.

„Pa zapravo ne mislim da se to može baš spriječiti, možda smanjit', kao što ima dobra, tako ima i zla, tako će se i to uvijek dešavati, dokle god se loše događa u smislu ubijanja, rata, toga i toga, tak' će bit i ovog. Recimo, možda se može smanjit' da se žene, da se one više educiraju, da se više rade radionice, da rade više na toj psihološkoj bazi i možda i na fizičkoj, da se znaju obranit' ako dođe do toga. Al' to je tak glupo kad moraš reć' ženi da se mora naučit' branit', umjesto da tipovima kažemo nemojte to radit'. Al' velim, toga će bit uvijek, nemreš to spriječiti'. Da se postroži, zakoni jel, kazne, dalo bi se to onda smanjiti“ (K.Š.).

„Ja bih kod psihologa poslala (muškarce koji uznemiravaju), ne bi odma' zatvorila, prvo bi kod psihologa na promatranje, da vide koji je uzrok toga, zašto oni to rade pa da se vidi jel' se može radit na tim ljudim, a ak' ne može, onda u ustanovu i čao. Treba ih ono bar na mjesec, dva, da vide, da se uplaše i da drugi put to ne budu više radili“ (I.J.).

4.1 NEPRIJAVLJIVANJE SEKSUALNOG UZNEMIRAVANJA

Mamula (2011:50) u svom istraživanju pokazuje podatke da je samo 4,5% žena prijavilo seksualno nasilje, odnosno silovanje, iz čega se može zaključiti da je brojka prijavljenih slučajeva seksualnog uznemiravanja još manja zbog toga što mnogo žena smatra da uznemiravanje nije dovoljno ozbiljna situacija za prijavu. Organizacija Stop Street Harassment (Stop Street Harassment, 2013) navodi nekoliko razloga zbog kojih žene ne prijavljuju seksualno uznemiravanje: boje se da policija neće reagirati ili im neće vjerovati, boje se da će ih policija okrivljavati radi izbora odjeće, boje se uznemiravanja od strane policije ili smatraju da prijestup nije dovoljno „ozbiljan“ za prijavu. Banalizacija i normalizacija seksualnog uznemiravanja idu u prilog velikom broju neprijavljenih slučajeva (Anđelić, 2020:41).

Iako sve kazivačice imaju iskustva sa seksualnim uznemiravanjem, nijedna ga još nije prijavila, što potvrđuje činjenicu da se seksualno uznemiravanje prijavljuje u vrlo malo slučajeva. No, kazivačice su se složile da bi prijavile u slučaju kada bi ono prešlo u seksualno nasilje.

„Ne znam iskreno, ne znam u kakvoj bi se situaciji trebala nać' s tom osobom da bi prijavila, ono verbalno ne bi, ali kad bi me već fizički, da mi dođe baš ono neki grubijan, mislim da bi ga odma' prijavila“ (K.Š.).

Kazivačica E.B. također govori o tome da ju policija ne bi shvatila ozbiljno kada bi se odlučila na prijavu te da bi, ukoliko bi žrtva bila neka njena poznanica, prvo razgovarala s njom i vidjela ima li njeno dopuštenje prijaviti te tek onda prijavila.

„Ne konkretno što se tiče mene, mislim što se tiče mene, ja nisam prijavila i ne znam uopće kome bi prijavila i mislim da pogotovo u našem svijetu, *which is queer*, da me ni'ko ne bi shvatio ozbiljno jer *imagine*, dođeš tamo i prijaviš *and it's two women*, ma mislim da bi se kolektivno svi smijali, *which is fucked up*. Što se tiče prijave nekog drugog, da ja nešt' vidim ili svjedočim, pa naravno da bi ja htjela pomoć', ali opet nekako želim da, ako je u pitanju neka druga žena, da je njoj ugodno i da ne mogu ja za nju, bez razgovora sa žrtvom išta radit', poduzimat'. Mislim da u takvim slučajevima treba bit' podrška, ali da je sve na kraju na žrtvi jer ta žrtva se osjećala *out of control* samim time što se dogodilo, tak da ja sad idem preko nekoga, samo da pod navodnicima pomognem, a toj osobi nije ugodno, ne bi“ (E.B.).

5. VRSTE SEKSUALNOG UZNEMIRAVANJA

Autorica Carol B. Gardner govori o normi građanske nepažnje između nepoznatih osoba, a jezični pratilac te građanske nepažnje je šutnja. Kada se prekine šutnja, prekine se i građanska nepažnja. No, ne sastoji se svaka interakcija između stranaca u javnosti od izgovorenih riječi. Pod uljudnu nepažnju može se svrstati osiguravanje dovoljnog osobnog prostora između osoba te pristojan kontakt očima. Kada se kontakt očima ne prekine odmah ili kada je pažnja fiksirana na jedan dio prolaznika prekomjerno vrijeme, obrazac pogleda je narušen. Takve komunikacijske značajke su paralingvističke i, povremeno, mehaničke, a javljaju se sa ili bez dodatnog kontakta očima. Takvi paralingvistički i mehanički markeri javnog prostora događaju se kada prolaze i muškarci i žene, no žene u velikim gradovima primjećuju da se pojavljuju češće kada prolaze usamljene osobe suprotnog spola. U takvim slučajevima obično je muškarac taj koji stvara marker. Kada se dogodi narušavanje takve nepažnje, na ženi je kako će ga ona shvatiti. Mnoge žene, osobito one s povišenom svijješću, muške ulične poglede i opaske smatraju uvredljivima ili, u najmanju ruku, nametljivima. (Gardner, 1980:328-330). U vrste uvredljivog ponašanja, odnosno seksualnog uznemiravanja ubrajaju se verbalni komentari, zviždanje, neželjene seksualne primjedbe, neprimjereno gestikuliranje, namigivanje, buljenje, fizički dodiri, praćenje, neželjeni pozivi te *catcalling*. Svim spomenutim oblicima seksualnog uznemiravanja zajednička je seksualna objektivizacija, odnosno svođenje osobe isključivo na njene tjelesne karakteristike, ignorirajući njenu osobnost i individualnost (Anđelić, 2020:42). Iskustvo i značenje javnog uznemiravanja modificirano je skupom onoga za što mi, kao društvo, vjerujemo da su "legitimni" razlozi za interakciju na javnim mjestima (Gardner, 1995:90).

Neke žene činjenicu da im prilaze muškarci koje ne poznaju smatraju smetnjom, kratkim odvrćanjem od drugih briga ili čak pohvalom. Druge pak smatraju da je to radnja koja im zadire u osobni prostor te koja stvara neugodno iskustvo (Packer, 1986:331).

Na pitanje gdje je razlika između dobronamjernog komplimenta i neugodne seksualne primjedbe, kazivačica D.B. smatra da to ovisi od osobe do osobe, što žena smatra komplimentom ili uznemiravanjem te s kojom namjerom osoba, odnosno muškarac govori taj komentar.

„Ovisi čiji kompliment smatram s prijetnjom, ne nužno s prijetnjom, al' kao, ako mi neki gej muškarac priđe ili ako mi žena priđe, da nije nabijeno ničim seksualnim, oni te nužno

ne seksualiziraju, kao da te prave objektom, nego dolazi iz dobre namjere. Da ti neka ženska kaže, u teretani recimo, „kak' imaš dobro dupe“, to će bit isključivo kompliment diću ja reć' „joj hvala“, al' da mi sad neki tip kaže „joj kak' imaš dobro dupe“, bilo bi mi neugodno. ... Ovisi s kakvim si iskustvima odrastao i u kojoj okolini i s kim si se družio i kakva si iskustva imao. Sve to utječe na nešto gdje ti u današnjoj točki možeš reć' „aha ovo me čini nelagodnim, a ono shvaćam kao kompliment““ (D.B.).

Kazivačica L.A. spominje kako joj je kod razlikovanja komplimenta i neželjene primjedbe važan ton, način govora i pristup osobe.

„Kod komplimenata, mislim da ovisi o tonu. Da bi nešto klasificirala kao kompliment važan mi je ton, način govora i generalno pristup osobe. I rekla bi, sigurna distanca, ono, da ti se netko ne unese u lice. Što se tiče komplimenata, deseksualiziraniji su, nisu nužno vezani uz moje tijelo, dio tijela, odjeću šta već, već su kao *general* ili „super izgledaš, imaš super stil“, nisu fokusirani na dio tebe“ (L.A.).

Osim komplimenata i primjedbi, kazivačice navode i neželjene fizičke dodire, čudne poglede, fotografiranje, stalno pozivanje na kavu te praćenje kao uznemiravajuća ponašanja.

„Meni je uznemiravanje kad ti ne'ko dođe i stalno te, onak, dodiruje i kao nešto, meni je to fuj, ono nemoj me dirat', okej jesmo kolege, al' nemam potrebu da me diraš i dotičeš. Al' šta je bilo, od poziva konstantnih na te kave neke do isto komentiranja izgleda, mislim odbiješ nekoga, a on te konstantno i dalje maltretira, daje glupe komentare i ajmo reć' želi tvoju neku pažnju“ (I.J.).

„Šlatanje, uzvike, *cyber bullying*, napasno promatranje, pozivanje na kavu konstantno, kad te prati ne'ko ili uhođenje“ (P.D.)

„Tipa, kao, ne mora ti osoba fizički prić', ali može bit onaj *cat calling* ili neki neprimjereni komentari ili pogled čudan ili tipa, neki muškarac prolazi pored tebe pa te dotakne po struku“ (D.B.).

Kazivačica E.B. čak navodi i lajanje tijekom nabiranja ponašanja koja smatra seksualnim uznemiravanje;

„Apsolutno sve, bilo kakvi komentari, bilo kakva dobacivanja, da ne pričam o fizičkim dodirima, bilo kakvim koji nisu *with consent*, isto tako mislim da može biti još manje od toga, kao, ne znam, bilo kakve grimase, uzvici, lajanje i tako to. Jer ovaj sinoć je laj'o, onaj lik u kolicima. Tako da, mislim da apsolutno sve što ženi ili muškarcu, ali prvenstveno ženi nije ugodno i ne želi to i takve nekakve seksualne konotacije vezano uz to. Mislim da je to sve seksualno uznemiravanje“ (E.B.).

5.1 SEKSUALNE PRIMJEDBE, KOMENTARI I KOMPLIMENTI

Iako sam sadržaj primjedbe i komentara općenito ima konotacije laskanja, druge značajke onemogućuju da se one shvate kao komplimenti. Javne seksualne primjedbe krše norme uljudnog ponašanja; javljaju se na javnim mjestima, događa se između nepoznatih osoba suprotnog spola, hvala – očekivani odgovor na kompliment je neprihvatljiv te može eskalirati, primjedbe se često odnose na dijelove tijela koji nisu dostupni javnosti. Javna dobacivanja često optužuju žene za inferioran izgled, neprikladnu odjeću ili ponašanje i moralne pogreške (Kissling, 1991:453). Autorice Mamula i Bonacci Skenderović (2006:44) iznose statistiku da je 55.1% žena doživjelo neželjene seksualne primjedbe i vulgarne ponude, a da 7% nije sigurno mogu li svoje iskustvo navesti u tu skupinu, dok organizacija Stop Sexual Harassment (Stop Street Harassment, 2018.) navodi brojku od 77% žena koje su doživjele neželjene verbalne primjedbe.

„Tipa starkelje kad bi rekli, krenu te gledat' čudno i onda čuješ komentare poput „isuse bože, jel mogla obuć' kraću suknju“ ili kao „jel' nije ta majica malo preuska“, onak, ne, nije, samo imam velike sise. Al' mislim da je najviše primjedbi bilo od starijih muškaraca koji bulje u tebe, al' svejedno si ti provokativna, drolja, ovo ono“ (L.A.).

5.2 NEŽELJENI FIZIČKI DODIRI

„To mi se znalo dogodit gdje mi je neko znao doć' i reć' „e super izgledaš“ pa me onda, ono, uhvati oko struka i častio bi me pićem, a ja ono, mo'š ti mene častit' pićem, al' ne moraš me dirat', ne moraš uopće ulazit' u moj osobni prostor“ (K.Š.)

„A da ne pričam na ulici, lik koji, ne znam jel' ti znaš, uglavnom prodaje k'o neke kartice, razglednice, te nekakve gluposti. On ti je doš'o jednom meni s leđa i primio me za ruku i

intertwinao mi je prste, onak' k'o da mi je dečko i nije me htio pustit' dok mu nisam dala broj...“ (E.B.)

Primjeri neželjenih fizičkih dodira su grljenje i ljubljenje te dodirivanje ruke, ramena i struka i udaranje po stražnjici kao najčešća pojava. Kazivačica P.D. govori o iskustvu kada ju je tinejdžer na biciklu udario po stražnjici te samo otišao.

„Kad sam šetala s mamom, ulicom, neki mali klinac, vozio se biciklom i zašlat'o me tako da sam ja pala. To je bila takva bol da ne mogu ni opisat“ (P.D.).

Autorice Mamula i Bonacci Skenderović (2006:44) iznose statistiku da je 42,9% žena doživjelo iskustvo s neželjenim i prisilnim dodirivanjem tijela, a Stop Sexual Harassment (Stop Street Harassment, 2018.) prema svom istraživanju tvrdi da je ta brojka 51%.

5.3 GOVOR TIJELA I POGLEDI

Buljenje, stajanje preblizu, namigivanje i davanje raznih znakova ponašanja su koja spadaju u ovu skupinu seksualnog uznemiravanja (Mamula, 2004:8). Primjeri koje kazivačica L.A. još navodi su upadanje u osobni prostor, hvatanje za struk te pretjerano buljenje.

„Ak' ti se random muškarcu previše približe, ... ako imaju mjesta za zaobić' te, al te svejedno uhvate za struk, ak' te gledaju previše neg' što bi trebali, znaš onaj pogled, ak' te ne'ko gleda napaljeno, čudno.“

Kazivačica govori o buljenju kao najčešćoj pojavi;

„Tipa bulje u mene generalno ili, ono, u sise. Tipa, Matea i ja smo išle do *cat coffea* i u tramvaju se neki tip resetir'o od buljenja, znaš ono kad doslovno osjetiš da netko ne skida pogled s tebe, to je bilo, onak, odvratno“ (L.A.)

5.4 NEŽELJENO FOTOGRAFIRANJE

Kazivačice P.D. i I.J. govore o neželjenom javnom fotografiranju te lošem osjećanju nakon takvih događaja. Obje situacije su se dogodile u javnom prijevozu, kazivačici P.D. u tramvaju, a kazivačici I.J. u vlaku.

„Doživjela da u tramvaju su me slikali, dok sam stajala na semaforu su me slikali, u *shopping* centrima ...odvratno, baš ono, k'o da sam drugačija“ (P.D.).

„...i on konstantno se ubaciv'o u naš razgovor i ubaciv'o se konstantno s nekim komentarima i onda smo skužile da je, onak, besramno uzeo mobitel i slik'o nas dvije. I onak, onda sam ja preselila u drugi kupe jer me bilo strah jer je ona u Ivanić Grad izlazila, a ja idem do Vukovara“ (I.J.)

5.5 UHOĐENJE

Iako je kazivačica P.D. jedina spomenula uhođenje kao vrstu seksualnog uznemiravanja, nijedna kazivačica zapravo nije imala iskustvo s njime.

Prema istraživanju organizacije Stop Sexual Harassment (Stop Street Harassment, 2018.), 34% žena su barem jednom u životu bile fizički uhođene.

6. SEKSUALNO UZNEMIRAVANJE ŽENA U JAVNOM PROSTORU

U ovom poglavlju bit će prikazana iskustva žena u vezi seksualnog uznemiravanja u javnim prostorima, kao što su trgovi, parkovi, ulice i sredstva javnog prijevoza. Bit će prikazana iskustva žena koje su bile seksualno uznemiravanje u javnom prostoru te mjesta na kojima se seksualno uznemiravanje najčešće događalo.

Ulično uznemiravanje (eng. street harassment) naziv je za oblik seksualnog uznemiravanja koji se događa na javnim mjestima od strane nepoznate osobe. „Istraživanja pokazuju kako su hostilni stavovi prema ženama, seksistička i maskulina uvjerenja te toleriranje seksualnog uznemiravanja samo neke od karakteristika koje su povezane s većom vjerojatnošću vršenja seksualnog uznemiravanja“ (Anđelić, 2020:40).

Organizacija Stop Street Harassment u istraživanju iz 2018. godine (Stop Street Harassment, 2018.) navodi javni prostor kao najčešće mjesto nečijeg prvog iskustva sa seksualnim uznemiravanjem (37% žena) i mjesto gdje se ono najčešće događa (66% žena).

6.1 SEKSUALNO UZNEMIRAVANJE NA ULICI

Ulica je najčešće mjesto na kojem su kazivačice doživjele seksualno uznemiravanje.

„*Random*, onak, na ulici, u prolazu, definitivno najviše. ... Al' da, najviše *random* na ulici, *catcalling*, onda pričala sam ti ono kad me tip na biciklu probao uhvatit' za sisu, to je bilo *ew*. Al' da, najviše, ono, *random* nasred ulice“ (L.A.).

„Ulica, da, i klub“ (E.B.).

6.2 SEKSUALNO UZNEMIRAVANJE U JAVNOM PRIJEVOZU

„Dok sam studirala, u tramvaju, jedan čovjek me baš, ono, udario po guzici i onak', u toku izlaska iz tramvaja me svom silinom udario dlanom po stražnjici i to je bilo baš, ono, veoma neugodno jer dok sam se okrenula na drugu stranu, svi ljudi bleje u mene, a ja ne znam 'ko je on, kaj je on“ (K.Š.).

Sredstva javnog prijevoza druga su najzastupljenija mjesta na kojem su kazivačice bile uznemiravane. Najčešća neželjena ponašanja u javnom prijevozu su fizički dodiri te seksualne

primjedbe, a kazivačice govore o osjećaju srama i bespomoćnosti jer su u krugu ljudi koji ništa ne poduzimaju u vezi toga što im se dogodilo te samo promatraju situaciju.

„Il' tipa u tramvaju mi je bilo, onak, osjećaš se kao da su sve oči uprte u tebe, k'o da svi u tebe gledaju, k'o da si ti sad napravio ne znam šta, a ne kao da je problem osoba koja tebe seksualizira“ (L.A.).

6.3 SEKSUALNO UZNEMIRAVANJE NA TRGOVIMA I U PARKOVIMA

Iako seksualno uznemiravanje na trgu i u parku spominju samo dvije kazivačice, bilo je važno uvrstiti ih u rad. Kazivačica K.Š. govori o iskustvu na trgu gdje je doživjela da muškarci masturbiraju pred drugim ljudima.

„U Varaždinu, tamo na trgu kod Starog grada, dešava se da se oni beskućnici, tak neko mjesto gdje se okupljaju beskućnici i krenuli su s masturbacijom i prilazili ženama i to se još uvijek vjerojatno dešava“ (K.Š.).

Kazivačica E.B. spominje park kao mjesto na kojem je znala doživjeti neželjene upade i dodire;

„E da, na Zrinjevcu je bilo par puta, jednom mi je prišao neki tip s glupom forom da mu dam broj i jednom isto, onaj tip što traži novce za pse, za sklonište il' tak neš' i onda me tapš'o po ramenu i htio da doniram“ (E.B.).

6.4. SEKSUALNO UZNEMIRAVANJE U KLUBU

Iako noćni klub ne spada u striktnu definiciju javnog prostora koja kaže da javni prostor nije u privatnom vlasništvu, klub se može svrstati u drugu definiciju koja kaže da se prostori u privatnom vlasništvu dostupni javnosti mogu kvalificirati u javni prostor (Mehta, 2014:54). Upravo zbog takve definicije te činjenice da su kazivačice često spominjale klub kao mjesto u kojem su bile uznemiravane, klub se nalazi u ovom radu.

Uznemiravanje u klubovima je istaknuto jer mračno okruženje dolazi s određenim stupnjem anonimnosti. Počinitelji mogu osjećati da njihovi postupci neće imati posljedice i stoga samouvjerenije uznemiravati žene (Reclaim the Campus, 2020).

U noćnom klubu, neželjeni fizički dodiri navedeni su kao najčešći oblik uznemiravanja. Dodirivanje struka gotovo sve kazivačice navode kao neželjenom i neugodnom radnjom, a nakon struka, muškarci još dodiruju ženine ruke, ramena, stražnjicu te bedra.

„Uglavnom su to ulica, da, i klub, zato sam prestala izlaziti jer, mislim nisam nikad bila toliko za to, al ono, bilo mi je svejedno fun, ali ne znam, tipa za frajere, doživjela sam ono, išla sam, di smo ono bili, u Žirafi i uglavnom bila su dva stola i mi smo cure bile za svojim stolom i pored nas su sjeli neki dečki. ... Ova dvojica su me primila, jedan s jedne strane za struk, drugi s druge i onak „ne, ne, sjedni si, sjedni, ovo, ono sjedni“, doslovno se međusobno otimaju da me jedan primi na jednu stranu, drugi na drugu stranu“ (E.B.)

Kazivačica E.B. također spominje i neželjeni pokušaj ljubljenja tijekom jednog izlaska u klub;

„Jednom u klubu mi je isto lik niotkuda doš'o i okrenuo me i stisnuo i poljubio, ja se nisam ljubila, samo sam, znaš ono kad sam zatvoriš usne skroz, to mi je bilo užasno traumatično“ (E.B.).

7. PROFIL UZNEMIRAVATELJA I UZROCI NEPRIMJERENOG PONAŠANJA

Dok se seksualno nasilje najčešće događa od poznatih osoba (Mamula, Vorkink i Poštić, 2004:25), kazivačice u ovom istraživanju smatraju da se seksualno uznemiravanje događa od strane nepoznatih muškaraca. Mamula i Bonacci Skenderović (2006:48) tu statistiku potvrđuju u jednom od svojih istraživanja te iznose podatke da se nepoznata osoba kao počinitelj pojavljuje u 66,9% slučajeva. Najčešći oblici nasilja koje je počinila nepoznata osoba su neželjeni seksualni komentari, vulgarna dobacivanja, seksualne aluzije, neželjeni seksualni dodiri na ulicama i u tramvajima te neželjene seksualne ponude i prijedlozi.

Jedan stereotip koji se česte veže uz muškarce uznemiravatelje je taj da su često nižeg socioekonomskog statusa i da spadaju u radničku klasu. No, istraživanje iz 2012. u Iranu (Horvat i Perasović Cigrovski, 2014:298 prema Lahsaeizadeh i Yousefinejad, 2012) došlo je do zaključka da uznemiravatelji dolaze iz svih društvenih slojeva, ali da se žene više boje uznemiravatelja nižih socioekonomskih statusa jer ih oni češće slijede i dodiruju. Na pitanje koji je profil muškarca koji uznemirava, kazivačica L.A. također smatra da društveni status nema veze hoće li muškarac uznemiravati ili ne.

„A socijalno, mislim da to nužno ni nema veze, iako mislim da puno ljudi ima pretpostavke da će te više uznemiravat' netko nižeg statusa, tipa bauštelci, ono kad ideš, prolaziš ulicom pa te bauštelci cat call-aju il' tipa u taksiju, što je zanimanje isto, recimo, nižeg statusa. Mislim to stvarno znaju biti muškarci svih statusa i bogatiji muškarci koji misle da te mogu uznemiravat' i da će proć' nekažnjeno (L.A.).

Kada se radi o razlozima zbog kojih muškarci uznemiravaju žene, kazivačice iznose tri moguća razloga; hranjenje ega, traženje ženske pažnje te izražavanje muškosti pred drugim muškarcima.

„Oni misle, kak' bi to rekla, da su nadjačani od nas žena i onda oni smatraju da oni mogu šta god, da mi njima nećemo ništa napraviti, a više i to iz razloga da se pokažu nekim muškarčinama, da izraze svoj ego i također, ovi mlađi, oni smatraju da će ispast' neki frajeri ak' tak' neš' naprave, pogotovo kad su me lupili po guzici, misle da će ispast' frajeri jer

oboju su bili mlađi. A ovaj stariji, po njemu se vidjelo da je alkoholičar i vjerojatno nema nikakvu ženu i nema nikakav kontakt, doticaj sa ženom i onda kad mu dođe netko tko mu se na lijep način odnosi, pomogne mu kao ja, onda bi on tu htio iskoristiti situaciju. Tak da, smatram da je to s mlađe strane više da ispadnu frajeri, a za ove starije da ispadnu ljigavci“ (K.Š.).

„A ljudi su, kak' bi rekla, fali im nečega, seksualnog. ... Mislim, da, ovisi većinom o psihičkom stanju osobe, ali većinom su to ljudi koji su dosta dugo sami i dođe do tog fenomena da počnu uznemiravati ljude jer toliko su očajni“ (I.J.).

Prema istraživanju iz 1984. godine (Bowman, 1993:542-543, prema Benard i Schlaffer, 1984.), na pitanje zašto uznemiravaju žene, najčešći odgovor muškaraca bio je „iz dosade“ i zbog osjećaja prijateljstva s drugim muškarcima. Smatrali su da su dobacivanja samo komplimenti koji ne bi trebali nikoga povrijediti. 20% muškaraca (od 60 ispitanih) je reklo da to ne bi činili kada bi bili sami, već samo u društvu drugih muškaraca te da im je to oblik demonstracije solidarnosti. 15% muškaraca je potvrdilo da to rade kako ponizili i naljutili žrtve.

„Ja mislim da je to zato što su ubrijali da su jači pa da to automatski znači da su sve žene njihove na izvolite da si uzmu kad žele. Tak dokazuju svoju definiciju muškosti i međusobno se kao muškarci vrednuju po količini žena koje „osvojili““ (E.B.).

Autorice Horvat i Perasović Cigrovski (2014:299-300) u svom su istraživanju predstavile dva teorijska pristupa zbog kojih se seksualna uznemiravanja događaju. Tradicionalni teorijski pristup temelji pozornost na žrtvi i njenom izgledu i ponašanju. Prema tom se pristupu ženama savjetuje kako se ponašati kako bi izbjegle neželjene radnje muškaraca, a ne samim muškarcima.

Druga teorija je teorija racionalnog izbora koja polazi od pretpostavke da su počinitelji nasilnog i kažnjivog djela racionalne osobe koje svoja ponašanja temelje na procjeni rizika i korisnosti koju bi izbor određenog ponašanja imao za njih. Počinitelj će uznemiravati ako postoji prilika i ako je cijena za to ponašanje niska, odnosno ne postoji sankcija za to ponašanje. „Prema tome, dok god je uznemiravanje žena na javnim mjestima ponašanje bez posljedica, ono počiniteljima može biti primamljivo“ (Horvat i Perasović Cigrovski, 2014:299-300).

7.1 JESU LI NEKE ŽENE POD VEĆIM RIZIKOM SEKSUALNOG UZNEMIRAVANJA?

Jedan od najrasprostranjenijih mitova o javnom uznemiravanju žena od strane muškaraca jest da se to može objasniti ako se uzme u obzir karakter, status ili društvena klasa muškarca počinitelja ili izgled žene koja je meta. "Niska" klasa muškaraca i "nizak" izgled žena stoga se koriste kao moralne prosudbe za racionalizaciju prijestupa (Gardner, 1995:89). Jedna od karakteristika seksualnog uznemiravanja u javnom prostoru je ta da mnogi muškarci ne misle da je vrijedno uznemiravati ženu ako ona nije svjesna da je predmet pažnje. U istraživanju iz 1986., jedna kazivačica je rekla da ju muškarci ne uznemiravaju kada nosi *walkman* i kada nosi slušalice u ušima te da se namjerno trudi nositi svoj *walkman* gdje god išla, bez obzira uključila zvuk ili ne. Još jedna od karakteristika uznemiravanja je ta da muškarci gotovo nikada neće uznemiravati ženu koja je u društvu drugog muškarca, ima dječja kolica sa sobom ili je trudna (Packer, 1986:331-332). Žena koja daje osjećaj „uzetosti“ na način da nosi vjenčani prsten, nosi dijete sa sobom ili hoda s partnerom, vjerojatno će ostati neuznemiravana ne zbog svojih prava kao pojedinca, već zato što ima muža ili dečka (Gardner, 1995:97).

Horvat i Perasović Cigrovski u svom istraživanju navode da se veća učestalost uznemiravanja može pronaći kod nezaposlenih žena, mlađih žena i žena bez partnera (Horvat i Perasović Cigrovski, 2014:299).

Na pitanje smatraš li da su neke žene pod većim rizikom da budu seksualno uznemiravane, kazivačice E.B. i K.Š. su dale vrlo slične odgovore. Smatraju da sve žene mogu biti uznemiravane, no da plašljivije i povučenije žene mogu biti pod većim rizikom.

„Pa ne mislim da su neke žene, mislim da su sve žene definitivno. Da. Mislim što bi možda moglo pogoršati situaciju je, ono, tipično kad je žena ranjiva ili plaha ili, kako da kažem, znaš kad je ono netko baš ranjiv ili proš'o kroz nekakva sranja ili je sam cijeli život, nema doma, recimo obitelj ili nije imala nikada neku strukturu u životu, mislim da ju možda lakše onda muškarci mogu *groomat*, ali mislim da sve žene, nebitno kol'ko godina imaš, doslovno nije bitno jesi dijete ili si odrasla žena, nije bitno koji si tip tijela, koja ti je boja

kose, uopće nije bitno, da uopće nije bitno kakva si karakterom, nego, ono, jednostavno ti si meta vani. I to je to. Mislim da njih nije briga“ (E.B.)

„Pa smatram da da, smatram da one žene, djevojke koje, na kojima se više vidi da su povučenije, plašljivije, da će to muškarci osjetiti i vidjeti i da tako krenut jer znaju da su one plašljive i neće reagirati. A kad vide neku ženu koja se drži visokog nosa i onako stoji, stoji čvrsto na zemlji, da njoj baš neće prič'. I također, kak' to danas ide, ne želim da zvuči ružno, više će prilaziti ženama koje su fizičkim izgledom mršavije, manje, dok onima koje su veće, u kakvom god smislu, neće prič'. Tak da mislim da tu više stradavaju žene koje su tak' male i slatke. U mentalnom aspektu, to se i vidi i osjeti, a onda konačno i u fizičkom aspektu“ (K.Š.)

S druge strane, kazivačica L.Š. također smatra da sve žene mogu biti seksualno uznemiravane, no prema njoj su veća meta žene koje su oskudnije odjevene.

„Pa možda malo, evo žena koja se malo golije obuće ili tak nekaj. Ali mislim da ako je osoba jednostavno takva, sad pričam za muškarce, da bude bilo koga seksualno uznemiravala, ali da možda bude prije curu, ženu koja je malo privlačnija, kraće obučena i to“ (L.Š.)

8. POSLJEDICE SEKSUALNOG UZNEMIRAVANJA

8.1. NEPOSREDNO NAKON UZNEMIRAVANJA

Seksualno uznemiravane žene u trenutku i neposredno nakon uznemiravanja prolaze dugu skalu osjećaja; bijes, posramljenost, bespomoćnost, zbunjenost, osjećaj krivice zbog toga što im se takvim ponašanjem gazi dostojanstvo te ih se tretira kao seksualni objekt. Žene ne očekuju da će se naći u neželjenoj situaciji, posebice bez povoda te kada se takva situacija dogodi, ne znaju kako se ponašati i što misliti te zbog toga u trenutku događanja najčešće ne naprave ništa. Također, ukoliko bi bile glasne i vidljive u svojoj obrani, neugodna situacija bi bila vidljiva i drugim ljudima što onda može dovesti do pojačanog osjećaja sramote (Tanasković i Račeta, 2007:27-31, Balenović i Hromatko et. al. 2000:822).

Kazivačice također govore o osjećaju srama i neugodnosti nakon što su doživjele seksualno uznemiravanje.

„Pa da, meni strašno neugodno, u prve te dvije situacije kad su me lupili baš rukom po guzici mi je bilo strašno neugodno, a ovo treće, kad je bilo verbalno je isto bilo neugodno jer ono, ti čovjeku pomogneš i on sad tebi, pod navodnicima, želi uzvratit' s glupim prijedlozima“ (K.Š.).

Kazivačica L.A. osim osjećaja neugode kod neželjenih primjedbi i pogleda, jedina je koja spominje osjećaj ljutnje nakon fizičkog dodira.

„Ne budem nužno ljuta, to jest budem ljuta kad me ne'ko pokušava dotaknut ili me dotakne, to mi bude, baš ono, baš jako me ljuti jer ono, ne znaš me, zašto me diraš. ... Ne volim kad me se dira, pogotovo ako me ne znaš i ako nismo dobri. Fizički dodir, to mi je ono, baš me ljuti, a komentari i pogledi, većinom mi sam bude jako neugodno i osjećam se jako izloženo. I ljudi koji nisu gledali u tebe i koji te ne gledaju na taj način, počeli su te odjednom gledat' i promatrat' na taj način ak' to ima smisla“ (L.A.).

8.2 DUGOROČNE POSLJEDICE

Seksualno uznemiravanje ima dalekosežne učinke koji nadilaze kratku nelagodu. Uznemiravanje ne samo da krši prava određenih žena, već također ograničava njihovu sposobnost da se potpuno integriraju u društvo i onemogućuje napredak rodne ravnopravnosti. Žene koje prolaze kroz ova

uznemirujuća iskustva često pate od teških emocionalnih trauma, tjeskobe i smanjenog osjećaja vlastite vrijednosti. Aktivnosti žena mogu se promijeniti kao rezultat brige da bi mogle biti uznemiravane; mogu izbjegavati određena mjesta ili ograničiti svoja putovanja, što za posljedicu ima smanjenje njihove uključenosti u javni život. Seksualno uznemiravanje može izazvati emocionalne reakcije koje variraju od umjerene uznemirenosti do intenzivnog straha te da žene smatraju da je uznemiravanje preteča silovanju. Osim osjećaja gađenja, povrijeđenosti i ljutnje, žrtve često doživljavaju zabrinutost, stres, krivnju i gubitak motivacije te se osjećaju poniženo i bespomoćno. Uznemiravanje također može usaditi ženama osjećaj srama, a takav ishod može spriječiti ženu da se osjeća ugodno u svom tijelu i sa svojom seksualnošću (Bowman, 1993:535-539). Kazivačice K.Š. i E.B. govore o sličnoj stvari. K.Š. kaže da osobno nema posljedica od seksualnog uznemiravanja, no da one svakako mogu nastati, dok E.B. smatra da uznemiravanje može ostaviti duboku psihološku traumu te probleme s percepcijom sebe i svog tijela.

„Mislim da, što se tiče popratnih posljedica, prije svega *triggeri* eventualno, definitivno se jako odražava na intimu i na povjerenje, mislim da ljudi, žene, s emotivne strane ostanu emotivne zakinute, u emocionalnom strahu, pa onda i fizičkom. Mislim da to utječe na intimu, kad kažem intimu ne mislim samo na seks nego na apsolutno sve što ti dijeliš s osobom, ono *trust issues* i da se ti osjećaš manje vrijednom ili da kad slušaš partnera, nebitno o spolu, kad ti kaže neki lijepi komentar, kompliment, da tebi je to, onak, *trigger* negdje u glavi, da te tretira kao objekt. Mislim da to stvarno duboko može povrijediti, makar ti misliš da si možda čak okej, ali baš ti bude, ono... Ili posljedica koju ja imam konkretno je to da se nekad osjećam odvratno u svom vlastitom tijelu, da želim nestat' i da ono, izgledam kak' izgledam i imam dupe kakvo imam i da je tu i da ga svi vide i da zbog komentara koje sam tol'ko puta dobila, nisam htjela imat' svoje tijelo samo zato što previše privlači pažnju, tako da, ono, odražava se i na daljnje odnose, ali i na odnos sam sa sobom“ (E.B.).

„Pa ako se to događa češće u životu, baš toj određenoj osobi, može se desit' da ona ne želi ostvarivat' nikakav kontakt, s ljudima, s muškarcima, općenito ljudima, da. Da prestane imat' bilo kakav odnos, bilo verbalni, bilo fizički, posljedice znaju sigurno ostat'“ (K.Š.).

Kazivačice D.B. i L.A. govore o nečemu što se u teoriji zove teorija samo-objektivizacije. Teorija samo-objektivizacije govori o tome da učestalo tretiranje žena kao seksualnih objekata dovodi do toga da one same sebe vide kao seksualni objekti te da se srame svog tijela i posvećuju stalnu pažnju svom izgledu (Horvat i Perasović Cigrovski, 2014:306).

„Pa mogu početi razmišljati, tipa, da je njihovo tijelo jedino ono što se primjećuje i da se samo po tom, kak' se to kaže, da se vrednuju samo po tom i da se seksualiziraju. Ili će one *embraceat* to pa će postat hiperseksualne ili će početi se ponašati i oblačiti onako, suprotno od onoga što misle da bi muškarcima bilo privlačno samo da izbjegnu takvu vrstu pažnje. A ne mora ni bit samo oblačenje, može bit i ponašanje, tipa određeni način nošenja kose ili šminke ili čeg' god“ (D.B).

„Kad je to bilo, '20., '21., neću reći da mi je bila ugodna, al' pasala mi je pažnja, nebitno čija bi bila i nebitno kakva bi bila, a znate kakvi su mi se pacijenti javljali sa svim i svačim. Tad mi je to pasalo i tad sam nekak' prešla u hiperseksualni *mindset* i nekak', tražila sam taj *male approval*, mušku validaciju. I sad kad me prošlo, sad je onak, sam' me pustite na miru“ (L.A).

Strah od silovanja je također jedna od posljedica seksualnog uznemiravanja. Uznemiravane žene kada govore o seksualnom uznemiravanju, spominju i strah od prerastanja uznemiravanja u fizički napada ili silovanje. „Žene imaju veći strah od viktimizacije nego muškarci budući da strah od silovanja određuje njihov strah od drugih napada. Silovanje kao potencijalan ishod drugih viktimizacija je i primaran izvor anksioznosti, a uznemiravanje podsjeća žene na potencijalnu opasnost“ (Horvat i Perasović Cigrovski, 2014:305). Svaki slučaj uznemiravanja, koliko god on bio „bezopasan“, izaziva i pojačava ženin legitimni strah od silovanja. Ono podsjeća žene da su ranjive na napade i da svaki muškarac, ako mu se prohtije, može odlučiti napasti ženin osobni prostor, psihički ili fizički (Bowman, 1993:540).

Autorice Horvat i Perasović Cigrovski (2014:306) osim osobnih unutarnjih posljedica i strahova, smatraju da seksualno uznemiravana žena može imati i ekonomske i poslovne posljedice. Naime, ako žena proživljava seksualno uznemiravanje na poslu ili na putu do posla, postoji mogućnost da

će promijeniti posao ili će čak potpuno izbjegavati zanimanja u kojima bi mogla biti uznemiravana od strane muških kolega ili neznanaca.

Iskustvo seksualnog uznemiravanja može ostaviti i fizičke posljedice, poput mišićne napetosti, poteškoća s disanjem, drhtanje, mučnina i vrtoglavica (Anđelić, 2020:45).

Kazivačica L.A. je jedina koja je izrazila svoj strah od fizičkog napada, odnosno silovanja kada bi se našla u javnom prostoru gdje se nalaze samo muškarci.

„Pa da, tipa kad sam se imala vremena oblačit' kak' se volim oblačit', znam da se vraćam na tu temu, al' je bilo, onak, ovo se događa malo prečesto, malo prečesto ljudi bulje u mene, malo prečesto me netko dotakne svako malo, ono, u kojem trenutku će ovo otić' u krivom smjeru. Pogotovo, kad, ako moram sama proć' pored hrpe tipova i krenu me gledat čudno. To se tad događalo više, tad su me više ljudi gledali i komentirali. I onda pogotovo kad trebam bit u tramvaju di su sami muškarci, nije mi ugodno“ (L.A.).

9. STIGMA

Različite žene mogu doživjeti seksualno uznemiravanje na različite načine. Za vrlo mladu djevojku, to je jedna od prvih lekcija o tome što znači biti seksualno biće - zbunjujuće iskustvo koje stvara sram, a kada se osoba srami nečega, ne želi o takvoj situaciji razgovarati. (Bowman, 1993:531). Okolina je ta koja stvara stigmu kada se radi o seksualnom uznemiravanju. Svojim se nereagiranjem implicitno slaže da je žrtva vjerojatno provocirala, neprikladno se obukla ili ponašala te time „zaslužila“ ono što joj se dogodilo. Na to se onda nastavlja vjerovanje da se uznemiravanje samo „takvim“ ženama može dogoditi. Na taj način, okolina ne samo da ne pomaže žrtvi, već ju i osuđuje (Tanasković i Račeta, 2007:30).

Istraživanje iz 2006. godine (Sable i sur., 2006:159) navelo je strah od stigmatizacije, osjećaj krivnje te nepovjerenje kao glavne razloge neprijavlivanja seksualnog uznemiravanja.

Na pitanje postoji li stigma oko seksualnog uznemiravanja, bilo kod žrtvi ili općenito u društvu, sve kazivačice su se složile da postoji. Žene osjećaju sram, smatraju da su one same krive što im se uznemiravanje dogodilo te izbjegavaju pričati o tome. Kazivačica E.B. smatra da društvo nameće pritisak na ženu, no da to isto društvo kasnije onda ne vjeruje ženi te smatra da laže, posebice ako je o tome progovorila nakon dužeg vremena.

„Stigma postoji pogotovo, i generalno i kod žrtvi, a vrti se oko iste stvari, a to je da se nikad nikom ne vjeruje, odnosno da se žrtvama ne vjeruje, da se uvijek vjeruje muškarcu. Jer ono, kol'ko je situacija di žena ili ne želi prijaviti ili ne samo prijaviti, neg' ne želi reć', jer nekako žena uvijek na sebe svaljuje i žena gleda kak' je bila obučena, zato što je to nametnuto, kak' si ti bila obučena i kak' si se ti ponašala da te iskomentir'o, makar ti možeš bit obučena k'o časna sestra i doslovno štitit' i *mindat* svoj *business*, *it doesn't matter*. Ali da, definitivno postoji stigma i to je nametnuto kroz društvo i onda se to isto društvo čudi k'o pura dreku zašto žene ništa ne kažu ili zašto nešto kažu tek nakon nekoliko godina i onda ih se opet okrivljuje, makar, onak, stvarno treba vremena da se procesuiru što se ženi dogodilo, bilo koja razina uznemiravanja, nije ni bitno“ (E.B.).

10. ZAKLJUČAK

Svrha i cilj ovog rada bilo je istražiti učestalost seksualnog uznemiravanja žena u javnom prostoru, saznati na kojim se mjestima ono najčešće događa te koje sve radnje i ponašanja žene smatraju neprikladnima. Sve od ispitanih kazivačica imale su iskustva sa seksualnim uznemiravanjem te poznaju još žena koje su se s njim susrele. Kao najčešći oblik uznemiravanja kazivačice navode neželjene komentare, a kao najčešća mjesta na kojima su bile uznemiravane ulicu. Uznemiravanje nije samo kratki usputni komentar ili ponašanje na koje će žena istog trenutka zaboraviti; ono može ostaviti dalekosežne psihičke posljedice, od nesigurnosti i anksioznosti do problema sa percepcijom svog tijela pa do potpunog izoliranja od društva, konkretno muškaraca. Uznemiravanje održava kulturu straha i nejednakosti koja sprječava puno sudjelovanje žena u javnom životu. Seksualnom uznemiravanju u javnom prijevozu ne daje se dovoljno velika pažnja te se ono i dalje svakodnevno događa. Veće posljedice za muškarce koji seksualno uznemiravaju žene, poput većih novčanih i zatvorskih kazni bi potencijalno mogle umanjiti ili spriječiti takva neprikladna ponašanja. Podaci prikupljeni ovom studijom pokazuju da seksualno uznemiravanje nije izoliran problem, već sustavni problem s kojim se žene susreću u različitim javnim okruženjima. Ovo istraživanje pružilo je uvid u obrasce i učestalost seksualnog uznemiravanja. Kroz ovo istraživanje steklo se dublje razumijevanje izazova s kojima se žene suočavaju u javnim prostorima.

LITERATURA

1. „The Normalisation of Sexual Harassment and Assault in Nightclubs.“ 2020. *Reclaim the Campus*. URL: <https://www.reclaimthecampus.com/post/the-normalisation-of-sexual-harassment-and-assault-in-bars-and-nightclubs> (pristup: 24. rujna 2023.)
2. ANĐELIĆ, Helena. 2022. „Seksualno uznemiravanje, objektiviranje i catcalling – što potiče ljude da se upuste u uznemiravanje drugih?“. *Psyche*, vol. 5 (1), str. 40-51.
3. APSTEIN, Courtney. 2020. „Understanding Gender Roles, Structural, and Symbolic Violence is Vital Information!“ *LinkedIn Pulse*. URL: <https://www.linkedin.com/pulse/understanding-gender-roles-structural-symbolic-violence-apstein> (pristup 4. rujna 2023.).
4. BALENOVIĆ, Tina, Ivana HROMATKO, Jerko MARKOVINA, Vedrana PERICA, Alma PARATUŠIĆ i Sanja POLJANIĆ. 1999. „Studentska percepcija seksualnog uznemiravanja.“ *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, vol. 50, str. 811-829
5. BOURDIEU, Pierre. 2004. „Gender and Symbolic Violence“. U: Nancy Scheper-Hughes i Philippe Bourgois (ur.), *Violence in War and Peace*.
6. BOWMAN, Cynthia Grant. 1993. „Street Harassment and the informal ghettoization of women.“ *Harvard Law Review*, vol. 106 (3), str. 517-580.
7. CUSMANO, Danielle. 2018. „Rape Culture Rooted in Patriarchy, Media Portrayal, and Victim Blaming.“ *Writing Across the Curriculum*. URL: https://digitalcommons.sacredheart.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1034&context=wac_p_rize (pristup 23. rujna 2023.)
8. GARDNER, Carol Brooks. 1995. *Passing By: Gender and Public Harassment*. Los Angeles: University of California Press.
9. GARDNER, Carol. (1980). *Passing by: Street remarks, address rights, and the urban female*. *Social Inquiry*. Vol. 50 (3-4), str. 328-356.
10. HORVAT, Martina. i PERASOVIĆ CIGROVSKI, Barbara. 2014. Uznemiravanje žena na javnim mjestima – osvrt na uzroke, oblike i učestalost problema uznemiravanja u Hrvatskoj i svijetu. *Sociologija i prostor*, 52/3:293-312.

11. Kazneni zakon Republike Hrvatske. *Narodne Novine* 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21, 114/22 URL: <https://www.zakon.hr/z/98/Kazneni-zakon> (pristup 19. srpnja 2023.)
12. KISSLING, Elizabeth Arveda. 1991. „Street harassment: the language of sexual terrorism.“ *Discourse & Society. Vol 2, br. 4, str. 451-460.*
13. MACMILLAN, Ross, Annette NIEROBISZ i Sandy WELSH. 2000. „Experiencing the Streets: Harassment and Perceptions of Safety Among Women.“ *Journal of Research in Crime and Delinquency*, vol. 37, br. 3, str. 306-322.
14. MAMULA, Maja i Dunja BONACCI SKENDEROVIĆ. 2006. „Seksualno nasilje“. U: Mamula, M. (ur.) Stanje seksualnih prava žena u Hrvatskoj. Zagreb: Centar za prevenciju, istraživanje i suzbijanje seksualnog nasilja i žensku seksualnost – Ženska soba.
15. MAMULA, Maja, Jelena BIĆANIĆ, Nera KOMARIĆ i Maja KOLEGA. 2004. „Što učiniti u slučaju seksualnog nasilja“. U: Mamula, M. (ur.) Seksualno nasilje u školama. Zagreb: Centar za prevenciju, istraživanje i suzbijanje seksualnog nasilja i žensku seksualnost – Ženska soba.
16. MAMULA, Maja, Maja VUKMANIĆ i Antonija HOJT. 2011. „Značajne promjene u Hrvatskoj 2000. – 2010.“ *Seksualno nasilje u Hrvatskoj 2000. – 2010.* Zagreb: Centar za prevenciju, istraživanje i suzbijanje seksualnog nasilja i žensku seksualnost – Ženska soba.
17. MAMULA, Maja, Rachel VORKINK, Jelena POŠTIĆ. 2004. „Indikatori seksualnog nasilja.“ U: Mamula, M. (ur.) Seksualno nasilje u školama. Zagreb: Centar za prevenciju, istraživanje i suzbijanje seksualnog nasilja i žensku seksualnost – Ženska soba.
18. MAMULA, Maja. 2004. „Seksualno nasilje – definicije i oblici“. U: Mamula, M. (ur.) Seksualno nasilje u školama. Zagreb: Centar za prevenciju, istraživanje i suzbijanje seksualnog nasilja i žensku seksualnost – Ženska soba.
19. MAMULA, Maja. 2011. „Definicija, oblici i posljedice seksualnog nasilja.“ *Seksualno nasilje u Hrvatskoj 2000. – 2010.* Zagreb: Centar za prevenciju, istraživanje i suzbijanje seksualnog nasilja i žensku seksualnost – Ženska soba.
20. MEHTA, Vikas. 2014. „Evaluating Public Space.“ *Journal of Urban Design*, vol. 19 (1), str. 53-88.
21. PACKER, Jaclyn. 1986. „Sex Differences in the Perception of Street Harassment.“ *Women & Therapy*, vol. 5(2-3), str. 331–338

22. SABLE, Marjorie R., Fran DANIS, Denise L. MAUZY i Sarah K. GALLAGHER. 2010. „Barriers to Reporting Sexual Assault for Women and Men: Perspectives of College Students.“ *Journal of American College Health*, vol. 55 (3), str. 157-162.
23. Stop Street Harassment. 2013. Know Your Rights: Street Harassment and the Law. URL: <https://stopstreetharassment.org/wp-content/uploads/2013/12/SSH-KnowYourRights-StreetHarassmentandtheLaw-20131.pdf> (pristup: 11.8.2023.).
24. Stop Street Harassment. 2018. The Facts Behind the #metoo Movement: A National Study on Sexual Harassment and Assault. URL: <https://stopstreetharassment.org/wp-content/uploads/2018/01/Full-Report-2018-National-Study-on-Sexual-Harassment-and-Assault.pdf> (pristup: 11.8.2023.).
25. TANASKOVIĆ Branislava i RAČETA Milena. 2007. „Istraživanje seksualnog uznemiravanja u javnom prevozu u Beogradu.“ *Temida* 10/4, str. 23-32.
26. THAPAR-BJÖRKERT, Suruchi, Samelius, Lotta, i Sanghera, Gurhatan S. 2016. „Exploring symbolic violence in the everyday: misrecognition, condescension, consent and complicity“. *Feminist Review*, vol. 112(1), str. 144–162.
27. Zakon o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona Republike Hrvatske. Narodne Novine 126/2019. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_12_126_2529.html (pristup 31. srpnja 2023.)
28. Zakon o ravnopravnosti spolova Republike Hrvatske. Narodne Novine 82/08, 69/17. URL: <https://www.zakon.hr/z/388/Zakon-o-ravnopravnosti-spolova> (pristup 19. srpnja 2023.)

SAŽETAK

Seksualno uznemiravanje je gotovo svakodnevna pojava koju je svaka žena barem jednom u životu doživjela. Proučavanjem raznih iskustava žena u patrijarhalnom svijetu, dobiva se uvid u poteškoće s kojima se žene nose. Rad je imao cilj pružiti dublje razumijevanje problema uznemiravanja žena od strane muškaraca u javnom prostoru, u koji su uključena mjesta poput ulice, kluba, sredstava javnog prijevoza, parka i trga. Rad je imao fokus na oblicima seksualnog uznemiravanja u javnim prostorima te se temelji na iskustvima kazivačica i provedenim polustrukturiranim intervjuima.

Ključne riječi: seksualno uznemiravanje, žene, javni prostor, nasilje, iskustva, zakon

Sexual harassment of women in public space

SUMMARY

Sexual harassment is an almost everyday occurrence that every woman has experienced at least once in her life. By studying the various experiences of women in a patriarchal world, one gets an insight into the difficulties that women deal with. The paper aims to provide a deeper understanding of the problem of harassment of women by men in public space, which includes places such as the street, club, public transport, park and square. The paper focuses on forms of sexual harassment in public spaces and is based on the experiences of the narrators and semi-structured interviews.

Key words: sexual harassment, women, public space, violence, experiences, law